

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

BASLAWISH KLASSLARDA KÓRKEM SHIG'ARMANIŃ TEKSTI ÚSTINDE ISLEW

Abdurazakova Nurjamal Salmatdinovna,
Gumanitar hám jámiyetlik pánlerdi
aralıqtan oqıtıw kafedrası stajyor-oqıtıwshısı

Annotaciya: *Bul maqalada bilimlendiriw sistemasında bahalaw tálim nátiyjesin belgilew, bahalawdıń sózlik etimologiyalıq mánisi, oqıtıwshılardıń oqıtıw metodi hám usullardan nátiyjeli paydalanıw haqqında maǵlıwmatlar berilgen.*

Tayanış sózler: *bilimlendiriw, bilim sapası, bilim, kónlikpe, bahalaw, tekst analizi, qábilet.*

Sońǵı jıllarda xalıq bilimlendiriw sistemasın modernizaciyalaw bilimlendiriw mazmunı hám formasında kóplegen jańalanıwlarǵa tiykar boldı. Bul jańalanıwlarda oqıwshılardıń mámleketlik bilimlendiriw standartında kózde tutılǵan bilim, kónlikpe hám tájriybelerdiń ózlestiriliwin tolıq támiynlew bilim sapasın bahalawda tiykarǵı kriteriya wazıypasın atqarmaqta. Álbette, bilimlendiriw sistemasında bahalaw tálim nátiyjesin belgilewdiń Ózbekstan respublikası Ministrler Kabinetiniń 2020-jıl 12-dekabrdegi “Ulıwma bilim pánlerin biliw dárejesin bahalawdıń milliy test sistemasın engiziw haqqında”ǵı 646-sanlı qararınıń qabıl etiliwi bul mashqalanıń aktuallıǵınan derek beredi.

Bahalawdıń sózlik etimologiyalıq mánisi “Ózbekstan pedagogikalıq enciklopediyası sózliginde ” tómendegishe kórsetilgen: “Baha- (parsı tilinde -baha, qun)- oqıwshı yamasa talabanıń iyelegen bilim, kónlikpe hám tájriybelerin sonıń menen birge jeke sıpatı dárejelerin belgilewdiń shártli belgisi” [1,2019].

“Bahalaw ,- dep jazadı metodist K.Jalilov,-belgili bir dotenniń (bilim, kónlikpe hám kompetenciya jıyındısı) tálim alıwshılardaǵı rawajlanıwshılıq dárejesin ólshew processı ” [2,2020].

Bilimlendiriw nátiyjesin bahalawdıń ilimiy-metodikalıq tiykarları óziniń anıq kórinisin tapqan. Sonday-aq, Milliy oqıw dástúrińiń “Filologiya ilimleri klassifikaciyası hám integraciyasınıń” da bahalaw kriteriyalarına tiykar bolatuǵın ulıwmalıq talaplar belgilep berilgen. Bul talaplar tiykarında baslawısh tálim ayırıqsha orın tutadı. Baslawısh klassta,- delinedi bul dástúrde, - oqıw sawatlılıǵı oqıwshılarda durıs, tez, ańlı, kórkem oqıw tájriybelerin rawajlandırıwı qorshaǵan-átirap, barlıq haqqındaǵı bilimlerin keńeytiw, olardıń sóylewi hám oylawın ósiriw, teksttegi ideya hám obrazlarǵa awızeki hámde jazba formada múnásebet bildiriw, ózlestirilgen teoriyalıq bilimler tiykarında erkin qarar qabıl etiw”[3,2020].

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIWDIŃ INTEGRACIYASI»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Belgili bolǵanıday baslawısh klasslarda oqıwshılardıń sóylewi hám oylawın rawajlandırıwday global mashqalalar shaxsqa baǵdarlangan tálim processinde oqıwshılardı ózligin ańlaw, kóz-qarasın payda etiw, isenimin bekkemlew, insanıylıq dúnyası haqqındaǵı oylaw hám túsiniklerin bayıtıw arqalı ómirge tayarlawda ana tili hám oqıw sawatlılıǵı tálimine úlken juwapgershilik júkleydi hám onıń sheshimi álbette baslawısh tálim sıpatı hám nátiyjeliligini bahalawǵa barıp taqaladı.

Milliy dástúrde baslawısh klasslarda oqıw sawatlılıǵı arqalı oqıwshılar sóylewi hám oylawın rawajlandırıwǵa baylanıslı qadaǵalaw formaları hám olardı ótkiziwde belgilengen kriteriyaǵa ámel etiw názerde tutılǵan.

Formativ bahalaw hár bir sabaqta oqıwshılar biliminiń bahalanıp barılıwın talap qıladı. Bul jantasıwdıń tiykarǵı mánisi oqıwshılar bilimin bahalaw ǵana emes, bálki oqıtıwshınıń ózi de sabaqtı bahalawǵa oǵan qanday ózgerisler hám qosımshalar kirgiziwdi oylap kóriw maqsetiniń kózde tutılıwı menen xarakterlenedi, bahalaw xalıqaralıq kólemde oqıwshılardıń kúndelik oqıw iskerligi tema mánisinen kelip shıǵıp awızeki soraw-juwap, dóretiwshilik tapsırmaları, test hám tekst ústinde islew usılında hár qıylı metodikalıq tárepten jantasıw belgilengen. Tilekke qarsı, dártúriy tálimde bahalawǵa jıllar dawamında qatan túrde ámel etilmedi. Oqıwshılardıń awızeki sóylewin bahalawda tekst mazmunın qayta bayanlatıw hám usıǵan jarasa soraw-juwaptan arjaǵına ótilmedi, oqıwshılar oylawın bayıtıwǵa baylanıslı logikalıq tapsırmalarǵa az orın berildi, sheklendi. Uslublıq qátelerge júdá áhmiyet berilmedi. Gúzetiwlerge qaraǵanda oqıwshılardıń bilimin tiykarınan imlalıq qátelerge qarap bahalawǵa ótip alınǵan edi. Oqıwshılar tárepinen islengen qátelerdi joǵaltıw boyınsha shınıǵıwlar hár dayim da shólkemlestirilmedi.

Baqlawlarǵa qarǵanda bunday kemshilikler túrli forma hám usıllarda házirde dawam etip atırǵanı mámleketimiz basshılarınıń shıǵıp sóylewlerinde qayta-qayta tilge alınıwı biykarǵa emes. Bizińshe bunıń obyektiv subyektiv sebeplerinen biri mektep dátúrine joqarı bilimlendiriwdiń til hám ádebiyat jónelisindegi talabalarǵa beriletuǵın ilimiy-teoriyalıq temalar kirgizilgenliginde. Qalaberse, pánge ajratılǵan saat hám onı MTS talapları dárejesinde islew de imkansız. Jáhán tálim sisteması tiykarında mektep tálimine zamanagóy jantasıwlar oqıwshılardıń bilim hám kónlikpelerin bahalaw usılların hám rawajlandırıp barıwdı talap etedi. Sol sebepli házirde mektep bilimlendiriwine formativ bahalaw hám summativ bahalaw sisteması kirgiziliwi ana tili hám oqıw sawatlılıǵı tálimine de tiyisli.

Tiykarınan alǵanda, kúndelik baqlaw formativ baqlawǵa, bólim hám sherek aqırındaǵı baqlaw summativ bahalawǵa tuwra keledi. Biraq maǵlıwmatlarda házirgi

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIW DÍN INTEGRACIYASI»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

bahalaw sistemasında “insan faktori imkanı barınsha minimallastırıw kózde tutılǵanı” kórsetip ótilgen.

Tálimde oqıwshılardıń oqıw-biliw motivaciyasın asırıwda olardı barqulla ruwxlandırıw, bilimlerdi iyelewge kúshli qızıǵıw hám háwes talap etiledi.

Formativ bahalawdaǵı xoshametlew usılı oqıwshılardıń tálimlik maqsetine qaray jıldam umtılwǵa imkaniyat beredi, oqıwshı oqıp úyreniwge hár qashanǵıdan da jaqsıraq háreket etedi.

Summativ bahalaw belgili bir dáwirde yamasa belgili bir bap tiykarında berilgen bilimler dárejesin anıqlawǵa qaratılǵanlıǵı menen xarakterlenedi.

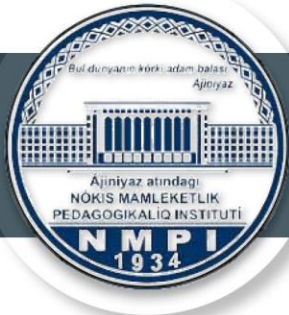
Pikirimizshe, tálim processinde qaysı bir usılda bolmasın, oqıwshılardıń bilim, tıp mánisin quraydı. Tálimde bunnan gózlengen eki maqset: biri oqıwshınıń jámiyet aǵzası sıpatında ómirde óz jolın tabıwǵa, jasaw ushın zárúr bolǵan kásip-ónerdi, qánigelikti iyelewge kómeklesiw bolsa, ekinshisi oqıtıw processiniń sıpatın asırıw, jańa oqıw dástúri, sabaqlıq hám oqıtıw metodlarınıń muwapıqlıǵın anıqlaw hám de olardı jetilistirip barıw. Biraq oqıwshılardıń ózlestiriwin oqıtıwshınıń ózi belgili kriteriyalar tiykarında alıp barıwı lazım.

Baslawısh klasslarda tálim sıpatın anıqlawdıń tómenдеgi sebeplerin aldınнан belgilep qoyıw talap etiledi:

1. Oqıwshılardıń bilim, kónlikpe hám tájriybelerin rawajlandırıw dárejesin belgilew kriteriyalarınıń islep shıǵılıwı;
2. Oqıtıwshınıń pedagogikalıq sheberligin, oqıw materialı ústinde oqıwshılar menen birlikte islew qáiletin rawajlandırıwǵa baylanıslı metodikalıq usınıslar tayarlaw.

Házirgi tálim processin baqlawımız barısında oqıwshılardı sabaqqa tartıwda qıyınshılıqlar barlıǵı, ásirese oqıtıwshılardıń oqıtıw metodı hám usıllardan nátiyjeli paydalana almay atırǵanlıǵınıń gúwası boldıq. Oqıtıwshılardıń metodikalıq tayarlıǵına juwapker qánigeligin asırıw institutları, mektep administraciyası oqıtıwshılar iskerligine tásir etiwshi jaǵdaylardı úyreniwshi hám olardı jaqsılawǵa baylanıslı is-ilájlar islep shıǵıwları ulıwma orta bilim beriw orınları aldındaǵı aktual máselelerden esaplanadı.

Baslawısh klasslarda oqıw sawatlılıǵı tálim sıpatı hám oqıw materialın ózlestiriw dárejesi oqıwshılar dunya qarasınıń payda bolıw dúzilisi menen belgilenedi. Oqıw sawlılıǵın qadaǵalaw ushın oqıw kónlikpelerin támiynlewshi tómenдеgi faktorlar názerde tutıladı:

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASI»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

1. Oqıw sawatlılıǵı dástúrine kirgizilgen kórkem shıǵarmalardıń tematikalıq shegarası oqıwshılar turmısı hám jas ózgeshelikleri menen sáykes bolıwı, kólemi, qurılısı quralamalı bolmawı, kórkemligi menen oqıwshını ózine tartıwı;

2. Oqıw-biliw tapsırmaları oqıwshılardıń oqıw kónlikpelerin rawajlandırıwı, logikalıq pikirlewi, awızeki hám jazba sóylewin ósiriwge xızmet etiwı

3. Sabaqlıqtaǵı oqıw materialları boyınsha oqıw-biliw tapsırmalarınıń mazmunı oqıwshı shaxsın rawajlandırıwǵa baǵdarlawı, kóz-qarasın bayıtıw hám isenimin bekkemlewge qaratılıwı;

4. Metodikalıq qollanbalarda hár bir temadan gózlengen maqsetke erisiwdi támiynleytuǵın anıq jol-jorıqlar usınılıwı- metodikalıq qollanbalar oqıtıwshınıń hám oqıwshı oqıw iskerliginiń qadaǵalaw formaları xarakterinde islep shıǵılıwı;

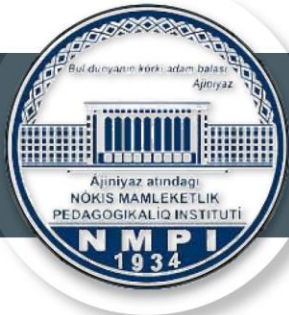
5. Oqıwshılardıń BKT ların qadaǵalaw hám bahalaw kriteriyası hár bir panniń mazmunı boyınsha klasslar kesiminde anıq belgileniwı hám t.b

Ámelde qollanılıp atırǵan bilimlendiriw sistemasında baslawısh klass oqıwshılarınıń oqıw sawatlılıǵın jáhán standartı (PIRLS, TIMSS) talapları tiykarında momitoring etiwde oqıw hám teksti túsiniw sıpatın anıqlaw kózde tutılǵan. Bul jantasıw oqıwshılardıń oqıw sawatlılıǵın kúndegi sabaq barısında payda etiw hám baqlap barıwdı talap etedi. Bul usıldaǵı baqlaw túrinde oqıtıwshı tekst analizi sebebinen individual tárizde oqıwshılar jumısın gúzetedi, ózlestirilgen hám ózlestire almaǵan kónlikpelerin belgilep baradı hámde usıǵan qarap shara hám ilajlar qollanıw arqalı oqıw-biliw motivaciyasına dıqqat awadaradı.

H.Bakiyeva “4-klass oqıw sabaqlarında ádebiy analiz kónlikpelerin rawajlandırıw” atlı metodik qollanbasında oqıwshılardıń oqıw sawatlılıǵın PIRLS dástúri tiykarında anıqlawǵa itibar qaratılǵan. Ilimpaz izertlewdiń konseptual qaǵıydalarına muwapıq oqıwshılardıń kórkem hám ilimiy-ǵalaba tekstlerdi oqıw qábiletin tómendegishe tórt kriteriya boyınsha bahalaydı:

- tekste berilgen maplıwmattń anıqlaw;
- tekst mazmunı jaǵınan juwmaqların rawajlandırıw;
- tekstke tiyisli maǵlıwmatlardı dodalaw hám ulıwmalastırıw;
- tekst mazmunı hám onıń til ózgeshelikleri hámde dúzilisin analiz etiw hám bahalaw”[6].

PIRLS dástúrinde oqıwshılar iskerligin bahalaw sisteması oqıw tapsırmalarınıń ózgesheliklerinen kelip shıǵıp belgilenedi. Baqlawlarǵa qaraǵanda, oqıw tapsırmaların tómendegi jónelislerde dúziw jaqsı nátiyje beredi:

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIVDIN INTEGRACIYASI»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

1. Durıs jwaptı anıqlaw menen baylanıslı tapsırmalar.
2. Kórkem shıǵarma syujeti suwretleniwiniń waqıyalar izbe-izligi menen baylanıslı tapsırmalar.
3. Teksttiń leksikalıq-uslublıq ózgeshelikleri menen baylanıslı tapsırmalar.
4. Teksttiń ideyalıq-kórkemlik ózgesheliklerin analiz etiw menen baylanıslı tapsırmalar.
5. Erkin pikirlewge baylanıslı tapsırmalar.
6. Sóylew hám oylaw sáykesligine baylanıslı tapsırmalar.

PIRLS bahalawında bul tapsırmalardıń quramalıǵına qarap oqıwshılar bilimine 3 ballǵa shekem beriliwi kórsetilgen.

Tekst analizine bunday jamtasıw oqıtıwshı hám oqıwshı sherikligi boyınsha belgilengen maqsetti ámelge asırıwǵa xızmet etedi. PIRLS bahalawı negizinde shıǵarma analizi oqıwshılardı formativ bahalaw kriteriyalarınıń kórinisi sıpatında da qaralıwı kerek. PIRLS bahalawı tiykarında analizlewdiń tálimlik áhmiyeti tómendegilerde óz kórinisin tabadı:

1. Shıǵarmada bayan etilgen maǵlıwmatlardıń izbe-izligi hám óz-ara sebebi-nátiyje baylanıslılıǵın anıqlawǵa baylanıslı bilimlerdiń ózlestiriliwin támiynleydi.
2. Gáp, sóz hám sóz birikpeleriniń sózlik mánileri hám uslublıq wazıypalarınıń túsiniwi oqıwshılardıń sózlik quramın rawajlandırıwǵa tiykar boladı.
3. Tekst ideyasın túsiniw arqalı ómirlik sheshimlerge keliw oqıwshılardı jámiyette óz is-háreketin basqarıwǵa tayarlaydı.

Sebebi, baslawısh klass oqıwshılarınıń bilim nátiyjelerin diagnostika hám korrekciyalawdıń ilimiy tiykarlangan sheshimin tabıw oqıwshılardı MTS talapaları boyınsha belgilengen bilim hám kónlikpelerdi iyelew menen bir qatarda, óz bilimlerin túrli jaǵdaylarda qollay alıw qábiletin rawajlandırıwǵa, kelesi ómirinde olardan orınlı paydalanıwǵa xızmet etedi. Bunı X.Andersenniń klastan tıs oqıwǵa usınılǵan “Qar adam” ertengi analizi mısasında kóriw múmkin.

1.Gáplerdi shıǵarma waqıyaları tártibinde nomerleń

1---- (2). Samaldı qarań ya, shımshılap alıp atır! Jannıń házi! Anaw qurbaqakóz nege sıǵalap tur?

-----4 Qar adam balalardıń kewilli “ura”ları, shıqırılardıń shıqırı, qoshqarlardıń ğıjırı, faytonshılar qamshısınıń tasırlı dawısları astında dúnıyaǵa kelipti.

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍNDÁ ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

-----3 Qar adamdı islegenler onıń kóziniń ornına shifraniń sınıǵın, awzınıń ornına bolsa sınıq haskashni qoyıptı, tisi hám bolsın degen shıǵar.

2.Gáplerdi shıǵarma waqıyaları tártibinde nomerleń.

-----3. Ele onıń ózi mennen qashıp ketti: men oǵan itibar menen tigip qaradım. Endi bolsa ol basqa tárepten shıqtı.

-----2. Eh, ornımnan sál arılawǵa jılırdıń iláji bolǵanında edi! Jaqında balalar sırǵanaǵanday men hám sırǵanaq ushar edim.

-----4. Quyash dep atalǵan ana qurbaqakózde maǵan dos emes, bunı bilip turıppan.

-----1. Bunı qarań, endi basqa tárepten júzip atır- depti qar adam jáne quyash shıqtı dep oylap. – Ne qılsada, onıń maǵan kóz alaytırwın joǵalttım.

3.Gáplerdi shıǵarma waqıyaları tártibinde nomerleń.

-----4. Ket! Ket! – úripti shınjırdaǵı iyt, úsh márte aylanıp, uyıqlaw ushın ketegine kirip ketti.

-----3. Házir saǵan únilip turǵan ay boladı, quyash batıp ketken: erteń ol jáne shıǵadı. Seni eritip salmaǵa aǵızıp jiberedi. Hawa ózgeredi! Bunı sezip turıppan-shep ayaǵım zırqırıp atır. Hawa álbette ózgeredi!

-----1. Qıymıldawdı saǵan quyash úyretedi. Ótken jılı hám saǵan usaǵan adam bar edi, uzaq jılı da. Joǵal! Hámmesi joǵalıp ketti.

-----2. Bir waqıtları ol úy ishinde baqılatuǵın iyt edi, ıssı ǵana peshki janında jatar edi.

Juwap:

1	2.4.3.
	1
2	3.2.4.
	1
3	

Juwmaqlap aytqanda baslawısh klass oqıwshılarınıń tálim nátiyjelerin diagnostika hám korrekciya etiwdiń ilimiy tiykarlangan sheshimin tabıw oqıwshılardı MTS talapları boyınsha belgilengen bilim hám kónlikpelerdi iyelew menen bir qatarda olardan orınlı paydalanıwǵa xızmet etedi.

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Ózbekstan pedagogic enciklopediyası sózligi.-T.:Chashma print.2019. 108-bet.
2. Jalilov K. Baholash nazariyasi asoslari.-T.: Akademnashr,2020.10-bet.
3. Ózbekiston Respublikasining MO‘Di. Filologiya fanlari tavsifi va integratsiyasi.-.:2020-.5-8-betlar.
4. Safo Matjon, Hilola Bakieva, Xolida Gultamova. Boshlang‘ich sinflarda ona tilini o‘qitish metodikasi.-T.:”Zebo print”. 2023

